

Мусиченко Ольга

Вербицький Олександр

ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини як одного з привілейованих видів убивств. Авторами проаналізовано законодавство країн романо-германської сім'ї права, відповідно він поділяє країни на дві групи: ті, в яких є окремий привілейований вид умисного вбивства – вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (Австрія, Білорусь, Болгарія, Латвія, Нідерланди, Польща, Російська Федерація, Швейцарія, Швеція), і ті, в яких не міститься даного привілейованого складу злочину, а вбивство матір'ю новонародженої дитини кваліфікується або як просте вбивство, або як кваліфіковане вбивство (Іспанія, Франція, ФРН). Встановлено особливості визначення диспозицій досліджуваних статей.

Ключові слова: вбивство, привілейоване вбивство, убивство матір'ю своєї новонародженої дитини, психотравмуюча ситуація, законодавство про кримінальну відповідальність інших держав.

The article is devoted to comparative legal analysis of intentional newborn's murder by his/her mother seen as one of the privileged types of murders. The legislation of certain states of Romano-Germanic legal system has been analysed herein. The authors divide the states into two groups. The first comprises the states having a newborn's murder by his/her mother as a separate privileged type of murder (Austria, Belarus, Bulgaria, Latvia, the Netherlands, Poland, the Russian Federation, Switzerland and Sweden). The second group includes states not having such a privileged composition of the crime in their legislation thus a newborn's murder by his/her mother is considered to be either a voluntary manslaughter or murder with aggravating circumstances (Spain, France and Germany). The peculiarities of determination of the researched articles' dispositions have been found.

Key words: murder, privileged murder, a newborn's murder by his/her mother, psychologically traumatic situation and other states' legislation on criminal liability.

Стаття посвящена сравнительно-правовому анализу умышленного убийства матерью своего новорожденного ребенка как одного из привилегированных видов убийств. Авторами проанализировано законодательство стран романо-германской семьи права, соответственно они разделяет страны на две группы: те, в которых есть отдельный привилегированный вид умышленного убийства – убийство матерью своего новорожденного ребенка (Австрия, Беларусь, Болгария, Латвия, Нидерланды, Польша, Российская Федерация, Швейцария, Швеция), и те, в которых не содержится данного привилегированного состава преступления, а убийство матерью новорожденного ребенка квалифицируется или как простое убийство, или как квалифицированное убийство (Испания, Франция, ФРГ). Установлены особенности определения диспозиций исследуемых статей.

Ключевые слова: убийство, привилегированное убийство, убийство матерью своего новорожденного ребенка, психотравмирующая ситуация, законодательство об уголовной ответственности зарубежных стран.

Вступ. На сьогодні в Україні й світі все більших масштабів набуває питання щодо злочинів проти дітей, адже спостерігаємо стабільне зростання кількості злочинів, жертвами яких є діти. Велике занепокоєння викликає проблема дітовбивства, в тому числі й новонароджених, що є не лише проблемою для України, але й для інших країн, в тому числі європейських. Історично склалося так, що в багатьох країнах, як і в Україні, передбачена кримінальна відповідальність за окремий (привілейований) вид вбивства – вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. Втім, конструкція цього злочину, встановлення відповідальності у разі його вчинення в інших кримінальних кодексах є різною. Тому з метою отримання певного позитивного досвіду, актуальним є наразі аналіз кримінальної відповідальності за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини за законодавством зарубіжних країн.

Останнім часом вітчизняні науковці звертаються до проблем, пов'язаних з кваліфікацією злочину, передбаченого ст. 117 Кримінального кодексу України (далі – КК України), до кримінологічної характеристики даного злочину, зокрема, такі як: Н.О. Антонюк, В.К. Гришук, О.Л. Старко, О.В. Шевченко та ін. В межах своїх робіт учені торкалися порівняльного аналізу даної норми за законодавством зарубіжних країн. Проблемам привілейованих вбивств присвятив свою дисертацію М.Є. Альонкін (2017 р.), в якій також певну увагу присвятив компаративістському аналізу привілейованих видів вбивств. О.С. Сотула в межах дисертації на здобуття доктора юридичних наук (2016 р.) здійснив порівняльне теоретико-правове дослідження кримінально-правової охорони життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї.

Мета даної статті – здійснити порівняльно-правовий аналіз норми, якою встановлюється кримінальна відповідальність за вбивство матері своєї новонародженої дитини, за кримінальним законодавством зарубіжних країн, та з урахуванням зарубіжного досвіду, внести пропозиції щодо удосконалення норми, передбаченої ст. 117 КК України.

Виклад основного матеріалу. За останні 7 років рівень та динаміка умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини в Україні характеризується відносною стабільністю. Відповідно до офіційної статистичної інформації, у 2012 р. в Україні було обліковано 14, 2013 р. – 12, у 2014 р. – 14, у 2015 р. – 11, у 2016 р. – 14, 2017 р. – 11, та у 2018 р. – 12, у 2019 р. – 19 випадків таких вбивств [2]. Хоча за даними офіційної статистики МВС України з 2002 по 2010 роки середній показник аналізованих зареєстрованих злочинів був дещо вищим – 19,4 випадки. Незважаючи на начебто невеликий показник, все ж існування таких випадків вбивств є резонансними для суспільства, сьогодні науковцями висловлюється навіть думка про те, що

кримінальна відповідальність за вбивство матерями своїх новонароджених дітей не відповідає сьогоднішньому суспільному розвитку, існування цього привілейованого складу не є соціально обумовленим в сучасному суспільстві, адже центр захисту в цьому випадку переміщується з постраждалої незахищеної дитини на винувату особу [1, с. 119-128]. Можливо тому, у ФРН в 1998 році було виключено норму про пом'якшення відповідальності матері позашлюбної дитини при її вбивстві під час пологів або відразу після них.

Дискусійністю розуміння відзначаються низки ознак злочину, передбаченого статтею 117 КК України, відповідно до якої умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. У юридичній літературі немає єдиного підходу щодо тлумачення цієї норми, тому порівняємо даний склад з подібними за кримінальним законодавством зарубіжних країн. Звернемося до аналізу кримінальних кодексів країн романо-германської сім'ї права, оскільки наша країна відноситься саме до неї.

Аналіз зарубіжного законодавства показав, що не в усіх країнах передбачений даний склад злочину. Однак, багато які кримінальні кодекси містять саме такий привілейований вид умисного вбивства. Це пов'язано передусім з історичним розвитком кримінального права, адже ще в період XIII-XIV ст. з'являються перші згадки про відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, а з кінця XVIII ст. поступово склад дітовбивства трансформується зі злочину з підвищеною суспільною небезпечністю до злочину з пом'якшеним покаранням, чому сприяють досягнення медичної і психологічної науки [16, с. 26].

Отже, передусім проаналізуємо кримінально-правові норми тих країн, де вбивство матір'ю новонародженої дитини є привілейованим видом вбивства.

Відповідно до КК Швейцарії (стаття 116), якщо мати вбиває свою дитину під час пологів або в період того часу, коли вона знаходиться під впливом процесу пологів, то вона карається тюремним ув'язненням [14, с. 161]. Майже ідентичний зміст щодо трактування даних статей України та Швейцарії, однак в статті 116 КК законодавець Швейцарії вказує не на час – «відразу після» пологів, як в КК України, а на період коли особа «знаходиться під впливом пологів», тобто на суб'єктивний чинник. Водночас на сьогодні конструкція ст. 117 КК України дає змогу кваліфікувати дії винної особи незалежно від того, перебувала жінка на момент вчинення вбивства в особливому психічному стані або ні. Визначальним для кваліфікації є момент вчинення вбивства, який чітко закріплений у КК України – під час пологів або відразу ж після них [3, с. 112].

Тюремне ув'язнення, на перший погляд, є досить суворим покаранням. Однак, в кримінальному праві Швейцарії позбавлення волі має різновиди: каторжна тюрма (на строк від одного року до 20 років, а у передбачених законом випадках – довічно) (ст. 35); тюремне ув'язнення (на строк від 3 місяців і до 3 років (якщо закон не передбачає іншого) (ст. 36) [14, с. 86-87] та арешт (на строк від 3 днів до 3 місяців) (ст. 39) [14, с. 93]. Таким чином, самою вказівкою у ст. 116 КК Швейцарії на тюремне ув'язнення розуміємо, що найбільший строк покарання за даний злочин – позбавлення волі від 3 місяців до 3 років. За КК України – до 5 років позбавлення волі, тобто більший.

У ст. 3 глави 3 «Про злочини проти життя і здоров'я» частини II КК Швеції жінка, яка вбиває свою дитину в момент народження або під час пологів, коли порушений її душевний стан або вона дуже нужденна, засуджується за дітовбивство до тюремного ув'язнення строком до 6 років [15, с. 36-37]. Як бачимо, така ознака як певний душевний стан або нужденність породіллі має значення для кваліфікації діяння як злочинного.

Майже аналогічна, як і в КК України, норма міститься в КК Болгарії. Так, в статті 120 КК Болгарії за вбивство матір'ю своєї дитини, вчинене під час пологів або безпосередньо після пологів, передбачається покарання – позбавлення волі до трьох років [9, с. 96]. Як бачимо, також в даній статті не міститься, як в КК України, вказівки на ознаку потерпілого – «новонародженість», однак, зрозуміло, що йдеться про новонароджену дитину, оскільки з тлумачення – «після пологів або безпосередньо після пологів» такий висновок можна зробити однозначно. Крім того, дещо нижчим, як і в попередньому кодексі, є строк покарання – до трьох років позбавлення волі, однак разом з тим не передбачений альтернативний вид покарання, як в Україні, – обмеження волі. Однак, слід наголосити, що обмеження волі в ст. 37 КК Болгарії, в якій визначено перелік покарань, взагалі не передбачено [9, с. 44].

Цікавим також є те, що у ст. 121 КК Болгарії передбачається за вбивство новонародженої потворної дитини батьками покарання у виді позбавлення волі до одного року або виправних робіт [9, с. 96]. Отже, законодавець передбачив ще один привілейований склад, потерпілим в якому є новонароджена дитина, який відсутній в кодексах інших країн. Водночас стаття 116 КК (п. 3 ч. 1) Болгарії передбачає таку кваліфікуючу ознаку вбивства як вбивство батька чи матері або рідного сина чи рідної матері [9, с. 94]. Звичайно, йде мова не про новонароджену дитину, а от суб'єктом злочину цього кваліфікованого складу злочину виступають рідні батьки. Хоча одночасне існування в даному кодексі і обтяжуючої, і пом'якшуючої вбивство обставини, пов'язаної саме з потерпілим

(рідною дитиною), виглядає, на наш погляд, досить дивним.

Досить оригінальний підхід в КК Голландії, який містить аж два склади вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. Так, в ст. 290 цього кодексу передбачається просте вбивство дитини, а в ст. 291 – тяжке вбивство дитини, друге відрізняється від першого часом прийняття рішення: при тяжкому мати приймає рішення про вбивство до пологів. А в іншому вони спільні – вбивство вчиняється матір'ю під час народження або відразу після нього під впливом страху розкриття того, що вона народила дитину [5, с. 385]. Карається просте вбивство дитини тюремним ув'язненням не більше 6 років, тяжке – не більше 9 років, як альтернативне покарання передбачений штраф п'ятої категорії. Страх розкриття народження – це той суб'єктивний чинник, який має значення для кваліфікації злочину за цією статтею.

Схожим зі ст. 117 КК України є формулювання диспозиції ст. 149 КК Польщі: «Мати, яка здійснює вбивство своєї дитини під час пологів під впливом процесу пологів», санкція статті передбачає позбавлення волі від 3 місяців до 5 років [10, с. 125]. Принагідно зазначимо, що до 1999 року дана стаття мала іншу редакцію, в якій вказано було, що це діяння є караним, якщо воно вчинене під впливом сильного переживання, пов'язаного з процесом пологів, значними фізичними вадами дитини або в зв'язку із загальною важкою особистою ситуацією. В ст. 149 КК України акцентується також увага не тільки на час такого вбивства, як в КК України, а й на стан жінки – «під впливом пологів».

Точно так, як в КК Польщі, сформульована аналізована диспозиція в § 79 «Вбивство дитини при народженні» КК Австрії [4, с. 132], щоправда в санкції передбачене позбавлення волі від 1 до 5 років, тобто вищою є нижня межа санкції.

Стаття 106 КК Російської Федерації передбачає, що вбивство матір'ю новонародженої дитини під час або відразу ж після пологів, так само як вбивство матір'ю новонародженої дитини в умовах психотравмуючої ситуації або в стані психічного розладу, що не виключає осудності, – карається обмеженням волі на строк від двох до чотирьох років або позбавленням волі на строк до п'яти років [11]. Порівняно з кримінальним законодавством України, в даній статті визначається додаткова ознака – психотравмуюча ситуація або психічний розлад, що не виключає осудності. Щодо санкції передбачене альтернативне покарання, однак за КК Російської Федерації обмеження волі застосовується відповідно до ч.2 ст. 53 від 2 місяців до 4 років, тому строк цього альтернативного виду покарання відмінний від строку обмеження волі за ст. 117 КК України.

Так само, вказівка, крім часу такого вбивства, на умови «психотравмуючої ситуації, викликаной пологами» міститься в ст. 140 КК Білорусі [8]. Причому санкція за вчинення цього злочину така сама, як і в ст. 117 КК України.

У ст. 119 КК Латвії вказано: «вбивство матір'ю своєї дитини, вчинене під час пологів або безпосередньо після них під впливом викликаного ними психічного і фізіологічного стану карається позбавленням волі на строк до п'яти років» [7, с. 145]. Знову бачимо вказівку на особливий стан жінки, викликаний пологами.

У зв'язку з цим слід вказати, що незважаючи на те, що в диспозиції статті 117 КК України не міститься прямої вказівки на психічний стан жінки після пологів, науковцями підкреслюється, що при кваліфікації вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини мають ураховуватися відповідні положення медицини і психології: зокрема, для з'ясування наявності в особи особливого стану психіки, що знижує здатність усвідомлювати й (або) керувати своїми діями під час учинення такого злочину. Справа в тому, що обумовленість існування цього привілейованого складу злочину з законодавстві в першу чергу визначається психічним станом жінки, викликаного вагітністю та пологами. Однак, з буквального тлумачення даної норми, випливає, що особливий стан притаманний кожній жінці, яка щойно народила дитину, хоча на практиці в кожному випадку вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини слід доводити психофізіологічний стан породіллі. Тому, доцільно було б, на наш погляд, передбачити і в ст. 117 КК України, не лише час такого вбивства, а й суб'єктивні ознаки вчинення злочину – «в стані психотравмуючої ситуації, викликаной вагітністю та пологами». Доповнення такою вказівкою зумовить більш зрозуміле визначення даної норми, дасть змогу більш точно кваліфікувати злочин при застосуванні даної статті, а також додатково обґрунтовуватиме обумовленість існування даного привілейованого злочину в КК України.

До іншої групи слід віднести ті країни, в яких даної привілейованої норми законодавець не передбачив, а також ті, де вбивство матір'ю дитини, і новонародженої в тому числі, є такою обставиною, що обтяжує кримінальну відповідальність.

Вищезгадувалося, що законодавець Федеративної Республіки Німеччини відмовився від встановлення кримінальної відповідальності за такий вид вбивства. Так, у КК ФРН існувала до 13 листопада 1998 року в § 217 «Дітовбивство» кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю позашлюбної дитини під час пологів або відразу після пологів у виді позбавлення волі на строк не менший ніж 3 роки. Звернемо увагу, що в даній

статті вказувалося на «позашлюбну дитину», що також було передбачено в різних історичних нормативних актах, які діяли і на території України (Литовські статuti 1529 р., 1566 р. та 1588 р., Соборне Уложення 1649 р., Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., Кримінальне уложення 1903 р.). Таким чином, законодавець посилив кримінальну відповідальність за посягання на життя будь-якої людини [12].

Крім того, КК Іспанії не містить такого складу злочину, тому кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю новонародженого настає на загальних підставах, а дії мають кваліфікуватися за ст. 138 КК – за спричинення смерті іншій людині як вбивства передбачене покарання у виді позбавлення волі від 10 до 15 років [6].

За КК Франції вбивство матір'ю свого новонародженого є кваліфікованим видом вбивства, карається довічним кримінальним ув'язненням. Відповідно до п. 1 ст. 221-4 КК Франції кваліфікованим є умисне вбивство неповнолітнього у віці до 15 років, а відповідно до п. 2 – законного чи природного родича по висхідній лінії або прийомного батька чи матері [13]. Оскільки дитина – це родич по низхідній лінії, то вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини слід кваліфікувати за п. 1 ст. 221-4 КК Франції.

Висновки. Отже, з огляду на зроблений аналіз в даній публікації, слід вказати на наступне. По-перше, в контексті нашого дослідження можна виділити дві групи країн. До першої групи слід віднести ті, кримінальний закон яких передбачає, як і КК України, кримінальну відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини в якості привілейованого злочину (Австрія, Білорусь, Болгарія, Голландія, Латвія, Польща, Російська Федерація, Швейцарія, Швеція), однак зміст даних статей дещо різний. До другої групи слід віднести ті країни, в яких не міститься даного привілейованого складу злочину, а вбивство матір'ю новонародженої дитини кваліфікується або як просте вбивство, або як кваліфіковане вбивство і карається дуже суворо (Іспанія, Франція, ФРН).

По-друге, для спільним для майже всіх кодексів країн, в яких передбачається окремий склад злочину – вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини – є існування в диспозиції додаткової ознаки суб'єктивного характеру – психічний розлад, що не виключає осудності; психотравмуюча ситуація, викликана пологами; стан, викликаний впливом пологів; страх розкриття народження; незабезпеченість (нужденність) тощо, якої немає в ст. 117 КК України.

У зв'язку з цим, по-третє, пропонуємо доповнити диспозицію даної статті наступними словами: «вчинене в стані психотравмуючої ситуації, викликаній

вагітністю та пологами» з тим, щоб ст. 117 КК України стала більш зрозумілою, обумовлювала необхідність існування даного привілейованого виду вбивства в КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Самотієвич В. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм на прикладі ст. 117 Кримінального Кодексу України. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2019 : альманах наукових досліджень* / за ред. О. В. Козаченка, О. М. Мусиченко. Миколаїв : СПД Румянцева Г. В., 2019. С. 119-128.
2. Статистична інформація «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування». Офіційний сайт Офису Генерального прокурора. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
3. Товмазова Є. М. Відмежування умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України) від умисного вбивства малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України). *Держава та регіони. Сер.: Право*. 2014. № 2. С. 109-113.
4. Уголовный кодекс Австрии / Науч. ред. и вступ. статья докт. юрид. наук, проф. С.В. Милукова; предисловие Генерального прокурора Австрии, доктора Эриста Ойгена Фабрици; перевод с немецкого Л.С. Вихровой. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 352 с.
5. Уголовный кодекс Голландии / Науч. ред. докт. юрид. наук, заслуженный деятель науки РФ, проф. Б.В.Волженкин, пер. с англ. И.В.Мироновой. 2-е изд. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 510 с.
6. Уголовный кодекс Испании 1995 года: URL <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923&subID=100111282,100111284,100111479,100111539,100111546>
7. Уголовный кодекс Латвийской Республики / Науч. ред. и вступ. статья канд. юрид. наук А.И. Лукашова и канд. юрид. наук Э. А. Саркисовой. Перевод с латышского канд. юрид. наук А. И. Лукашова. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 313с.
8. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-З URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>
9. Уголовный кодекс Республики Болгария / Науч. ред. канд. юрид. наук, проф. А.И. Лукашова. Перевод с болгарского Д. В. Милушева, А. И. Лукашова, вступ. статья И.И. Айдарова. СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 298с.
10. Уголовный кодекс Республики Польша / Науч. ред. канд. юрид. наук, доц. А.И. Лукашов, докт. юрид. наук, проф. Н.Ф. Кузнецова; вступ. статья канд. юрид. наук, доц. А.И. Лукашова, канд. юрид. наук, проф. Э.А. Саркисовой; перевод с польского Д.А. Барилевич. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 234с.
11. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 29.05.2019) URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/
12. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / Науч. ред. и вступ. статья доктора юрид. наук, профессора Д.А. Шестакова; предисловие доктора права Г.-Г. Йешека; перевод с немецкого Н.А. Рачковой. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. 524 с.
13. Уголовный кодекс Франции. URL: <https://constitutions.ru/?p=5859>

14. Уголовный кодекс Швейцарии / Научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого канд. юрид. наук А. В. Серебренниковой. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. 350 с.

15. Уголовный кодекс Швеции / Научные редакторы проф. Н.Ф. Кузнецова и канд. юрид. наук С.С. Беляев. Перевод на русский язык С. С. Беляева. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 320 с.

16. Шевченко О. В. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини : монографія / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Х. : НікаНова, 2012. 215с.

УДК 343.22

343.235

34.023

Радутний Олександр

ЦИФРОВА ЛЮДИНА ТА НОВІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ДЕЛІКТИ

У продовження попередніх досліджень в статті пропонуються *de lege ferenda* окремі правові дефініції та нормативні формулювання нових форм суспільно небезпечної поведінки, відносно яких цифрова людина (*Homo numeralis*, *Homo digitalis*, *Homo Horologium*, *digital human being*) може стати не тільки новим спеціальним суб'єктом відносин та правопорушень, але й об'єктом злочинного впливу та суспільно небезпечного посягання.

Ключові слова: штучний інтелект, суб'єкт злочину, біоінженерія, кіборг, неорганічна форма життя, цифрова людина, *Homo numeralis*, *Homo digitalis*, *Homo Horologium*, *digital human being*

In continuation of previous research, the article proposes *de lege ferenda* some legal definitions and normative formulations of socially dangerous behavior for which a digital person (*Homo numeralis*, *Homo digitalis*, *Homo Horologium*, *digital human being*) can become not only a new special subject of relations and offenses, but also subject of criminal influence and socially dangerous assault.

Key words: artificial intelligence, subject of crime, bioengineering, cyborg, inorganic life form, *Homo numeralis*, *Homo digitalis*, *Homo horologium*, *digital human being*

В развитие предыдущих исследований в статье предлагаются *de lege ferenda* отдельные правовые дефиниции и нормативные формулировки новых форм общественно опасного поведения, в отношении которых цифровой человек (*Homo numeralis*, *Homo digitalis*, *Homo Horologium*, *digital human being*) может стать не только новым специальным субъектом отношений и правонарушений, но и объектом преступного влияния и общественно опасного посягательства.

Ключевые слова: искусственный интеллект, субъект преступления, биоинженерия, киборг, неорганическая форма жизни, цифровой человек, *Homo numeralis*, *Homo digitalis*, *Homo Horologium*, *digital human being*